

І. В. Свиноус, д.е.н., проф.

Білоцерківський національний аграрний університет

Д.М. Микитюк, к.с.-г.н.

НДІ «Украгропромпродуктивність»

ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ВИРОБНИЦТВА ТВАРИННИЦЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

В статті проаналізовано позитивні тенденції розвитку основних галузей тваринництва та особливості сільськогосподарських тварин, що сконцентровані в господарствах населення. Автором розглянуто потенціал заготівлі тваринницької продукції від господарств населення, що у процесі виробництва і реалізації має ряд істотних правових, економічних і ветеринарно-санітарних проблем, які знижують ефективність виробництва і якість одержаної тваринницької продукції. Шляхи вирішення зазначених проблем розглянуто у цій статті. У зв'язку зі вступом України до СОТ з наступним виходом вітчизняних товарів на світовий ринок висвітлена проблема зближення вітчизняних та закордонних норм показників безпеки.

Ключові слова: тваринництво, господарства населення, якість тваринницької продукції, конкурентоспроможність тваринницької продукції, ефективне тваринництво.

В статье проанализированы положительные тенденции развития основных отраслей животноводства и особенности сельскохозяйственных животных, сконцентрированных в хозяйствах населения. Изучен процесс заготовки животноводческой продукции в хозяйствах населения, производство и реализация которой имеет ряд существенных правовых, экономических и ветеринарно-санитарных проблем, снижающих эффективность производства и качество полученной животноводческой продукции. В связи со вступлением Украины в ВТО с последующим выходом отечественных товаров на мировой рынок освещена проблема сближения отечественных и зарубежных норм показателей безопасности и качества сельскохозяйственной продукции, а также возможности выхода украинских производителей на мировые рынки.

Ключевые слова: животноводство, хозяйства населения, качество животноводческой продукции, конкурентоспособность животноводческой продукции, эффективное животноводство.

This article analyzes the positive trends in the development of the main branches of animal husbandry and especially farm animals, are concentrated in the households. Considered the potential for the harvesting of animal products from farms, in the process of production and sales has a number of significant legal, economic and animal health problems, which reduce the efficiency of production and quality of livestock products. In connection with Ukraine's accession to the WTO followed by the release of domestic products on the global market highlights the problem of convergence of domestic and foreign standards of safety indicators.

Keywords: livestock, farms, the quality of animal products, the competitiveness of livestock products, efficient livestock.

Постановка проблеми. Важливе значення для економіки держави та добробуту населення має стабільний стан та конкурентоспроможний розвиток підприємств агропромислового комплексу, до складу яких можна віднести підприємства з виробництва сільськогосподарської продукції та її переробки.

Галузь тваринництва робить вагомий внесок до валового виробництва сільськогосподарської продукції в державі та має забезпечувати обсяги виробництва

продукції тваринного походження для забезпечення харчування населення на рівні фізіологічно обґрунтованих норм споживання та формування експортного потенціалу країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням різних питань розвитку та функціонування ринку м'яса України присвячені наукові праці В. Бойка, В. Зимовця, Ю. Коваленка, О. Ковальчука, С. Поперечного, В. Савчука, В. Степаненка та інших вчених. Разом із тим, слід зазначити, що значна кількість питань, пов'язаних із ростом продуктивності галузі тваринництва та підвищенням її ефективності, й надалі залишаються актуальними.

Мета дослідження – оцінити сучасний стан розвитку галузі тваринництва в Україні та запропонувати напрями нарощення обсягів виробництва конкурентоспроможної тваринницької продукції, як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках.

Виклад основних результатів дослідження з елементами новизни. Сучасний стан галузі тваринництва впродовж останніх років демонструє позитивні тенденції в розвитку всіх її підгалузей. Підтвердженням цьому є позитивні тенденції зростання поголів'я сільськогосподарських тварин та птиці в усіх категоріях сільськогосподарських товаровиробників (табл.1).

Таблиця 1

Кількість худоби та птиці на 1 січня в усіх категоріях господарств, тис. голів

	Рік			2013 р. в % до	
	2013	2014	2015	2013 р.	2014 р.
Велика рогата худоба	5091,2	4397,7	3874,0	76,09	88,09
У т.ч. корови	2571,6	2443,0	2257,9	87,80	92,42
Свині	8412,5	7764,4	7341,9	87,27	94,56
Вівці та кози	2001,1	1500,2	1368,4	68,38	91,21
Птиця усіх видів	251612,3	220636,1	214596,6	85,29	97,26

Джерело: Сформовано за даними Держстату України

Нині спостерігається негативний розвиток майже усіх видів галузей тваринництва особливо в скотарстві. Лише п'ять областей – Вінницька, Львівська, Полтавська, Хмельницька та Чернігівська мають поголів'я великої рогатої худоби на 1 січня 2015 року в усіх категоріях господарств понад 200 тис. гол.

Криза в скотарстві продовжується, незважаючи на впровадження національного проекту «Відроджене скотарство» й спрямування значної частини фінансових ресурсів на розвиток цієї галузі [1].

Так, від початку року в регіони вже спрямовано майже 142 млн грн дотацій за утримання та збереження молодняку ВРХ. Окрім того, продовжується прийом документів за здану на переробку худобу. За цим напрямком регіони вже отримали 15 млн грн. Також цього року держава вже компенсувала селянам 5 млн гривень за придбані ними установки індивідуального доїння.

Проте, відсутність підходів щодо державної підтримки розвитку сільськогосподарських товаровиробників, які спеціалізуються на виробництві яловичини спричиняє поступове зниження кількості великої рогатої худоби м'ясного напрямку продуктивності. У сільськогосподарських підприємствах, станом на перше січня 2015 р. утримувалося 60,8 тис. голів ВРХ м'ясного напрямку. Найбільше ВРХ м'ясного напрямку утримується у Волинській (15,6 тис. голів) та Чернігівській (9,7 тис. голів) областях.

П'ять областей не допустили зменшення поголів'я порівняно з минулим роком (Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька та Чернівецька). В інших регіонах відбулось скорочення поголів'я корів.

В Луганській та Миколаївській областях поголів'я м'ясних корів відсутнє.

Подібна ситуація проявляється і в свинарстві. Необхідно відзначити, що в Україні є непогані шанси для того, щоб забезпечити себе свининою самостійно. Умови для розвитку свинарства сприятливі: ячменю достатньо для внутрішнього харчування будь-якого

поголів'я, є своя соя, розвинене комбікормове виробництво [2]. Так, компанія зі 100% данським капіталом "Даноша" (с. Копанки, Калуський район, Івано-Франківська обл.) почала будівництво двох сучасних свинокомплексів у селі Делієве і Маріямпіль Галицького району, виробничими потужностями на 24 і 12 тис. голів відповідно.

Подібна ситуація спостерігається і у лідера виробництва тваринницької продукції – м'ясного та яєчного птахівництва.

У Вінницькій області продовжують будівництво найпотужнішої в Європі птахофабрики. Початок будівництва другої черги комплексу «Вінницька птахофабрика» планують на 2016 рік. Розташована птахофабрика біля міста Ладижин Тростянецького району Вінницької області. На повну потужність має вийти в 2018-2019 рр.

Перша черга комплексу (220 тис. тонн м'яса птиці) запрацювала на повну потужність у 2014 році. Початок будівництва другої черги (220 тис. тонн) заплановано на 2016 рік. Друга черга комплексу вийде на повну потужність в 2018-2019 рр.

Незважаючи на загальні позитивні тенденції розвитку основних галузей тваринництва, переважна частина сільськогосподарських тварин сконцентрована в господарствах населення.

І тільки в Сумській, Полтавській, Харківській, Чернігівській, Київській та Черкаській областях поголів'я великої рогатої худоби на сільськогосподарських підприємствах більше, ніж у господарствах населення.

У шести областях України кількість свиней у сільськогосподарських підприємствах перевищує поголів'я в господарствах населення.

Домінування виробництва основних видів тваринницької продукції в господарствах населення викликано декількома обставинами [3]. По-перше, різновекторними напрямками розвитку тваринництва сільськогосподарських підприємств у приватному секторі протягом 1990-2009 рр., що призвело до припинення виробництва тваринництва в більшості господарств корпоративного сектору. По-друге, виробництво продукції тваринництва для більшості сільських домогосподарств є джерелом надходження грошових коштів та продуктів харчування. Частка спожитого м'яса і м'ясопродуктів, які надійшли від особистого підсобного господарства в міські домогосподарства у 2014 р. становила близько 6%, а у сільські – 30-31%.

Потенціал заготівлі тваринницької продукції від господарств населення використовується недостатньо ефективно. У процесі виробництва і реалізації вони мають ряд істотних правових, економічних і ветеринарно-санітарних проблем, які знижують ефективність виробництва і якість одержаної тваринницької продукції.

У зв'язку зі вступом України до СОТ, з наступним виходом вітчизняних товарів на світовий ринок, постає проблема зближення вітчизняних та закордонних норм показників безпечності [4].

Відповідно до частини першої статті 35 Закону України "Про безпечність та якість харчових продуктів", яка набула чинності з 1 січня 2015 року, забороняється реалізація та обіг необробленого молока та сиру домашнього виробництва, а також туш або частин туш парнокопитих та інших копитних подвірного забою на агропродовольчих ринках.

Проведене обстеження боєнь, які здійснюють забій худоби та птиці, виявило низку істотних проблем що потребують вирішення як на місцевому, так і на державному рівнях. Серед таких проблем слід виділити: відсутність спеціального технологічного устаткування, яке забезпечує належні умови для приймання і забою худоби та птиці, первинної переробки та зберігання; неповне використання наявних потужностей; нестабільний робочий цикл; недостатня забезпеченість пунктів інженерними мережами та ін.

Створення нових боєнь та додаткове облаштування діючих надало б можливість покращити товарообіг тваринницької продукції від господарств населення, забезпечило б постачання на ринок продукції тваринництва безпечної та якісної м'ясної сировини, яка б відповідала вимогам діючих нормативних документів щодо якості тваринницької продукції.

Слід зазначити, що з метою збільшення кількості та покращення якості заготівлі та переробки м'яса від господарств населення, на промислових підприємствах розроблено, згідно з вимогами НАССР, та розпочато виробництво модульних, мобільних забійних цехів різних потужностей із забою ВРХ, свиней та інших тварин із холодильними установками та побутовими кімнатами [5].

Ініціатива очільника Міністерства аграрної політики та продовольства «Рідне село» щодо розвитку заготівельно-збутових кооперативів носить в більшості випадків декларативний характер і, як решта ініціатив урядовців, буде не реалізована. Нагальною проблемою є розробка програми розвитку боєн та концепції ринків живої худоби тощо.

Нинішня ситуація у сільськогосподарських підприємствах тваринницької галузі характеризується як процес відродження галузі. Основний акцент в цьому секторі сільського господарства робиться на виробництво основних видів тваринницької продукції у середніх і великих сільськогосподарських підприємствах, які мають людські, технічні і фінансові ресурси для нарощення обсягів виробництва. Прикладом є відродження м'ясного та яєчного птахівництва, де у висококонцентрованих сільськогосподарських підприємствах виробляється до 90% цього виду тваринницької продукції. Нині інтенсивний розвиток більшості підгалузей тваринництва сільськогосподарських підприємств здійснюється з використанням новітніх інтенсивних технологій, результатом є зростання натуральних показників ефективності виробництва.

Середньодобові прирости живої маси свиней за січень-грудень 2014 року проти відповідного періоду минулого року зросли на 9 г і становлять 481 г.

Сільськогосподарські підприємства Івано-Франківської області отримали найвищий показник серед регіонів – 698 г, а найнижчий показник у Миколаївській області – 281 г.

Середньодобові прирости живої маси великої рогатої худоби в цілому по Україні за січень-грудень 2014 року становили 525 г, що на 21 г більше від минулого року.

Найкращий показник в Дніпропетровській області – 566 г, ще 10 областей досягли середньодобових приростів вищих, ніж по Україні.

Найнижчі середньодобові прирости (до 400 г) мають Закарпатська, Одеська та Запорізька області – відповідно 345, 379 і 397 г.

Останні два роки Україна переживає сплеск інтересу до свинарства – про відкриття свинокомплексів говорили не тільки компанії, що спеціалізуються на свинарстві, а й агрохолдинги, які раніше не займалися цим бізнесом. 2013-2014 роки характеризуються, як укрупнення існуючих тваринницьких господарств через злиття і поглинання, так і введенням в експлуатацію нових свинокомплексів [6].

У середньому по Україні за 2014 рік отримано по 1961 поросят на 100 основних свиноматок, що на 120 поросят більше проти 2013 року.

Найкращі показники мають Івано-Франківська, Львівська, Дніпропетровська області, які отримали відповідно по 3340, 2629, 2263 поросят, найгірші показники отримали Полтавська та Миколаївська області – по 721,966 та 1242 поросят відповідно. Крім того, зібрано непоганий урожай зернових, тому приріст поголів'я збільшиться. Цю тенденцію має підтримати те, що значна частина свинини в живій вазі виробляється в компаніях, орієнтованих на вертикальну інтеграцію, які мають можливість вкладати кошти в розвиток технологій і модернізацію комплексів. Це, наприклад, «АПК-Інвест», «Глобіно», «ВК і К», «Ідекс» і деякі інші.

Якщо птахівництво і свинарство в Україні розвиваються, то виробництво яловичини з кожним роком стає все менш вигідним. Нині Україна має лише 18% від поголів'я великої рогатої худоби, яке було в країні на момент проголошення незалежності. У першу чергу проблема в ціні. За оцінками гравців ринку, як би не змінювалися ціни, яловичина завжди коштує на 30-35% дорожче свинини, що істотно скорочує попит на неї. Крім того, якщо проект будівництва свиноферми окупується за п'ять-шість років, то інвестиції у велику рогату худобу – впродовж 10-15 років. Тільки деякі агрохолдинги займаються виробництвом яловичини, і то – як супутнім проектом молочного бізнесу. Наприклад, в «Миронівському

хлібопродукті» проект виробництва яловичини зменшили втричі (до 10-15 тис. голів відгодівлі), і розвиток не планується.

Ще один великий виробник – луганський холдинг «Агротон» – вирощував ВРХ на двох десятках ферм, але поступово скорочує виробництво.

Основна причина – це відсутність єдності поглядів бізнесових структур і держави на перспективи функціонування м'ясного скотарства в Україні. Рівень натуральних показників ефективності виробництва продукції м'ясного скотарства в більшості великих і середніх сільськогосподарських підприємств свідчить про явну збитковість виробництва яловичини.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Україна має великі шанси стати експортером не тільки курятини, а й свинини. З одного боку, у нас позитивна динаміка виробництва. З іншого – існують проблеми, оскільки для експорту потрібно виробляти туші певної категорійності, оскільки переважна більшість поголів'я сконцентрована в господарствах населення, де більшою мірою вирощують сальних свиней. Інший фактор – прискіпливе ставлення країн-імпортерів до м'ясокомбінатів та їх продукції. У зв'язку з цим, настала нагальна проблема завершити процес гармонізації вітчизняних стандартів виробництва тваринницької продукції до європейських, що унеможливить прояв негативних явищ під час експорту української м'ясної продукції.

Нині повсюдно спостерігається компанія щодо вступу України до Євросоюзу на правах асоційованого члена. Наскільки болісно це відобразиться на рівні виробництва тваринницької продукції складно передбачити. Але є всі підстави вважати, що постраждають, перш за все, дрібні і середні сільськогосподарські товаровиробники, яких в скотарстві та свинарстві більшість, оскільки вони є неконкурентоспроможними порівняно з європейськими товаровиробниками. Крім того, необхідно звернути увагу на значну державну підтримку виробників тваринницької продукції, яку запроваджено в країнах ЄС.

Сценарієм такого розвитку подій є стан галузі птахівництва, де майже 90 % виробництва контролюють три товаровиробники.

Література

1. Азізов С.П. Деякі питання організації та підвищення ефективності тваринництва / С.П. Азізов // Економіка АПК. – 2011. – №4 – С. 12–15.
2. Бойко В.І. Ринок м'яса: світові тенденції регіонального розвитку виробництва / В.І. Бойко, Л.В. Мамчур // Економіка АПК. – 2011. – №1 – С. 145–148.
3. Мазуренко О.В. Тенденції розвитку тваринництва в Україні / О.В. Мазуренко // Економіка АПК. – 2011. – №8 – С. 16-21.
4. Оляднічук Н. В. Основні напрями підвищення рівня інтенсифікації свинарства [Текст] / Н. В. Оляднічук // Економіка АПК. – 2008. – № 6. – С. 90–94.
5. Запорожець І. Високорентабельне виробництво продукції тваринництва / І. Запорожець, М. Геймор // Пропозиція. – 2011. – № 8. – С. 21–25.
6. Петришин Л.П. Інноваційна діяльність у тваринництві / Л.П. Петришин, О.В. Шолудько // Передгірне та гірське землеробство і тваринництво. – 2008. – Вип. 2. – С. 39–47. УДК 631.11: 636.5